

Pehr och Bo Bergman – far och son i Postens tjänst

av Egon Jonsson

Bo Bergman och Hjalmar Söderberg var nära vänner sedan ungdomsåren. Sin vänskap höll de levande livet ut med brev. De skrev till varandra i 50 år – från 1891 till 1941, då Hjalmar Söderberg avled.

I "Kära Hjalle Kära Bo" (1969) har Per Wästberg studerat och sammanställt brevväxlingen mellan de båda litterära storheterna. I "Frukost med Gerard" (1992) återkommer han till ämnet. I den inledande essän "De två vännerna" fäste jag mig vid Bo Bergmans karaktäristik på ett par rader av sin far, postinspektören Pehr Bergman.

Jag fick här idén att skriva i Postryttaren om far och son Bergman, om deras helt skilda liv i Posten som ändå hade en gemensam nämnare: *pliktthöhet*.

Det fanns ett skäl till. 1994 är det 100 år sedan Bo Bergman antogs till extra ordinarie postexpeditör och inledde sin bana i Posten, som långt ifrån skulle bli lika glansfull som faderns men som betydde mycket i olika avseenden för Bo Bergmans möjligheter att göra sig gällande på den litterära arenan. Anställningen i Posten gav honom och hans familj en grundtrygghet. Han tvingades inte till massproduktion.

Senare i livet har han understrukit att han som recensent sett alltför många exempel på författare som nödgats skriva för brödfödan och som konstnärligt sjunkit allt djupare i takt med en stigande produktion.

Dygder som gått i arv

Den karaktäristik av fadern, som fångade mitt intresse, var att hans mest utmärkande

EGON JONSSON är född i Västervik 1919. Efter 46 år i Posten, varav de flesta som informationschef, pensionerades han 1984. Han har tillhört Postmuseinämnden i olika omgångar – åren 1977–1984 som ordförande – och varit ledamot i Postmusei Vänners styrelse sedan 1957.

egenskaper var *pliktthöhet* och *punktlighet*. Det slog mig att det är samma kärva dygder som utmärkt Postens personal – hög som låg – i alla tider ända från begynnelsen och som präglat otaliga arbetsinsatser i det tysta – sällan omskrivna.

För att ta det från början underströk historieprofessorn Pehr Erik Bergfalk år 1839 i sitt inträdestal i Vitterhetsakademien om den svenska postinrättningens utveckling att Postverket "med sällsynt trohet följt sin sköna bestämmelse att tjäna den mänskliga odlingen".

Och pliktthöheten och lojaliteten har gått i arv – från generation till generation. Senare tiders postchefer som Nils Hörjel, Ove Rainer, Bertil Zachrisson och Ulf Dahlsten har redan i början av sin chefstid – det kan jag som ögon- och öronvittne intyga – frapperats och imponerats av den pliktthöhet, ansvarskänsla och identifikation med företaget, som utmärker Postens folk och det även i svåra, för personalen påfrestande tider.

Bertil Zachrisson sade en gång i ett tal inför en postal församling: "Även om man är arg, så är man lojal i Posten."

Så är det och så har det varit i affärsverket Posten. Och nog behöver Posten AB samma stöd och engagemang från de egna i den allt hårdare konkurrens som råder på Postens olika marknader.

Han plöjde själv sin väg

Pehr Christian Bergman, den enligt sonen föredömligt plikttrogne och punktliga ämbetsmannen, är född i Högsby socken, Kalmar län. Hans far var klockare och organist i Högsby pastorat. För att använda Bo Bergmans egna ord i "Skyar" (1936) plöjde fadern sin väg till kameralexamen vid Uppsala universitet och anställning i Postverket från ett fattigt, småländskt klockarhem.

Bo Bergman hyste kluvna känslor för sin far. Han beundrade hans styrka och värdighet. Fadern "visste hur allt skulle vara".

Eftersom han själv ansåg sig vara renons på de egenskaper som utmärkte fadern kände han fruktan och underlägsenhet.

Men som en av Bo Bergmans biografer Bengt Liljenberg framhåller i "Bo Bergman – den kritiske livsbetraktaren" (1985) – en initierad skildring av Bo Bergmans liv och verk, som jag har anledning att återkomma till flera gånger i denna uppsats – fanns det påfallande likheter mellan far och son: "Deras gemensamma husgudar var plikten och punktligheten".

Uppgifterna om Pehr Bergman och hans karriär är tämligen kortfattade såväl i Bo Bergmans eget författarskap som i den biografiska litteraturen kring författaren. Det sägs att han 1865 utnämndes till postinspektör och chef för Centrala distriktet. Men vad inspekterade han och vad omfattade Centrala distriktet?

Med hjälp av handlingar som Postens centralarkiv skaffat fram kan jag här ge en betydligt fylligare bild av Bo Bergmans far.

I själva verket anförtroddes Pehr Bergman tunga uppgifter och stort ansvar i ett skede för Postverket av stora reformer och kraftigt framåtskridande. Till det viktigaste som hände under andra halvan av 1800-talet hörde att järnvägsbyggandet kom i gång både i statlig och privat regi och att järnvägarna började utnyttjas för postbefordran.

Den förste distriktschefen

I denna för postkommunikationerna revolutionerande utveckling – befordringstiden för posten mellan Stockholm och Göteborg förkortades från en vecka till 12 timmar – var Pehr Bergman en förgrundsfigur. Han förordnades vid 32 års ålder i juni 1865 att förestå reseinspektörstjänsten på Västra stambanan.

Reseinspektören utövade tillsyn över postkupéerna och övrig postbefordran på järnväg. Avlöningen sattes till 3 000 kr om året.

I sitt förslag till normalstat i januari 1873 framhöll Generalpoststyrelsen att tjänstgöringsdistrikten för de båda inspektörerna blivit för stora och arbetet för betungande. Särskilt hårt belastad var Pehr Bergman på Västra och Nordvästra stambanan. Till hans revir hörde 87 poststationer. Posten till dessa förmedlades av post-

Stämpelavtrycken från västra och södra stambanan under 1860-talet har blivit begärliga filatelistiska objekt. Pehr Bergman var chef för postbefordringen på västra stambanan.

Till

Konstl. General. Poststyrelsen.

Jrb.

Stockholm

3

kupéerna och postinspektören hade att redovisa uppbörden.

Det krävdes därför en ny distriktsindelning och den genomfördes med 1874 års ingång. Det blev nu tre distrikt, som benämndes Centrala respektive Södra och Västra postdistrikten.

Centrala distriktet med säte i Stockholm sträckte sig söderut till Mjölby, västerut till Hallsberg och norrut till Krylbo. Postinspektionerna utgjorde således en mellanmyndighet mellan Generalpoststyrelsen och de lokala postförvaltningarna och kan ses som föregångare till de fem distriktsförvaltningar, som Generalpoststyrelsen efter sekler av centraliserad maktutövning föreslog regeringen i en skrivelse 1891 och som genomförs 1893.

I skrivelsen underströk centralförvaltningen att järnvägsinspektionerna i vissa avseenden hade samma funktioner som skulle tillkomma de nya distriktsmyndig-

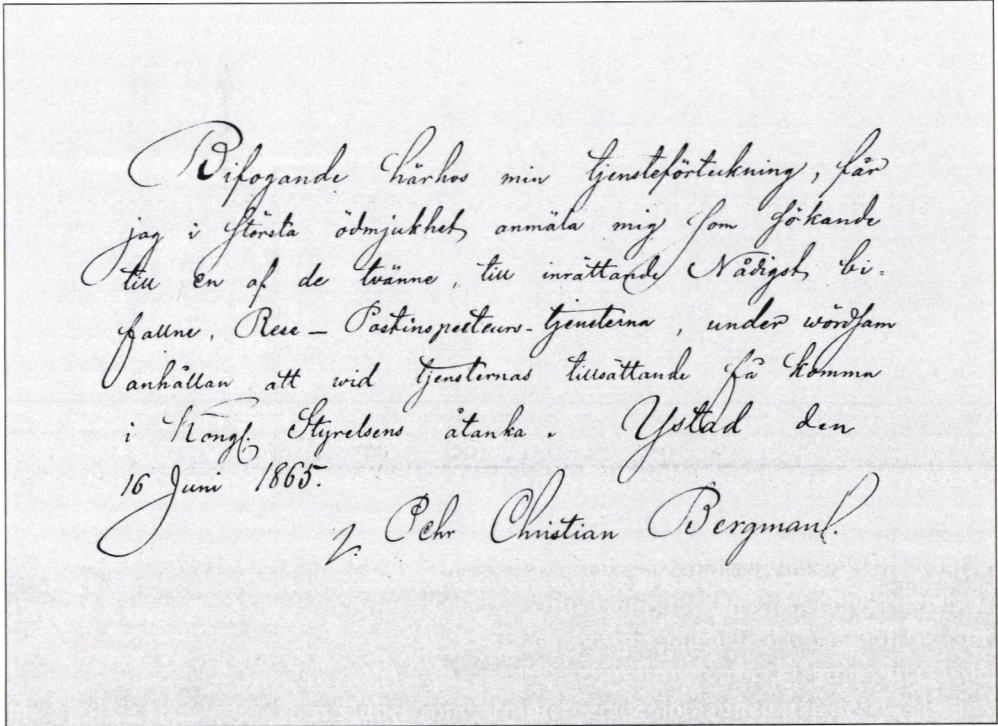
heterna och styrelsen kunde "i fullaste mån" vitsorda den nytta och det stöd man haft av järnvägspostinspektörerna.

Av den tjänsteförteckning, som åtföljde Pehr Bergmans ansökan i juni 1865 "i största ödmjukhet" till en av de två nya resepostinspektörstjänsterna framgår hur han avancerat i Postverket efter att 1853 vid Uppsala universitet ha avlagt examen för inträde i Rikets Kammar- och Räkenskapsverk, den s k kameraexamen.

Han antogs till extra ordinarie kammar-skrivare i Postverket 1855. Året därpå vikarierade han på postexpeditörstjänsten i Ekolsund. 1858 förestod han under sex månader under vakans postkontoret i Grisslehamn.

1859 konstituerades Bergman att bestrida kontorsskrivartjänsten på Generalpoststyrelsens avdelning för "Tabellverket och Skjutsärendena".

Ett år senare utnämndes han till kon-

Bifogande härhos min tjänsteförteckning, för jag i största ödmjukhet anmäla mig som sökande till en af de tvänne, till inrättande Nödigh. bi-fallne, Rese-Postinspektörs-tjänsterna, under wöröjam anhängan att wid tjänsternas tillsättande få komma i Kongl. Styrelsens åtanka. Ustadd den 16 Juni 1865.

Pehr Christian Bergman.

Pehr Christian Bergman söker tjänst som reseinspektör den 16 juni 1865.

torsskrivare vid postkontoret i Göteborg och året därpå till postkontrollör i Ystad.

1871 sökte han och fick transport från denna tjänst till en bokhållare- och revisorstjänst vid Poststyrelsens kameraldepartement. I Generalpoststyrelsens cirkulär meddelades dock att "enligt särskilt beslut fortfar Bergman att fortfarande utöva resepostinspektörsbefattningen".

Ytterligare en utnämning återstod för Pehr Bergman. Han förordnades 1875 till postmästare i Helsingborg, en befattning som han uppehöll vid sidan av chefskapet för Centrala distriktet till sin död 1882 – vid 48 års ålder.

Det är inte förvånande, när man tar del av Pehr Bergmans tjänstedata, att sonen Bo klagar över att han alltför sällan såg sin far i hemmet. Dels var han ofta ute på sina inspektionsresor. Dels, när han var i Stockholm, hade han inte ens helgdagarna lediga.

I "Liv och läsning" (1953) skriver Bo Bergman om sin far:

"Han passade att kommendera. Det fick han också i sin civila befattning, som chef för ett stort postdistrikt; han hade många underlydande och förde ett strängt men rättvist regemente. Hemma lärde jag mest känna strängheten."

Men sonen hade också ljusare minnen av fadern. I en artikel i Postens årsbok 1932 om "Byråkraterna" skriver han:

"Under de första ungdomsåren såg jag de gamla herrarna ofta i min fars hem, och fast jag naturligtvis inte uppfattade stort av vad de sade, erinrade jag mig ännu den underliga blandningen av glädje och värdighet som präglade deras uppträdande. De voro inte rädda att släppa sig lösa, därför att de inte voro rädda för att inte kunna ta igen respekten när det krävdes".

Faderlig förmaning

Bo Bergman var bara 13 år när hans far dog. I början av 1882 vårdades Pehr Bergman i Wiesbaden för en besvärlig njursjukdom,

en sjukdom som också skulle bli dödsorsaken.

Från Wiesbaden skriver han ett förmående brev till Bo:

"Tack för ditt löfte att söka fortfarande akta dig för anmärkningar! Sådant går också, blott man föresätter sig att icke någonsin slarva med vad man skall uträtta, vare sig det nu är läxor eller framdeles bliver andra och viktiga arbeten, som man skall uträtta. . . Fortfar att bliva en arbetsam och sanningsälskande gosse och det skall gå dig väl och dina föräldrar få glädje därav".

På orätt spår

Bo Bergman var emellertid inte någon exemplarisk skolelev. Bengt Liljenberg skriver att "tillsammans med Carl G Laurin och Hjalmar Söderberg ansågs Bo Bergman tillhöra de lataste eleverna i Norra Latinläroverket".

Trots lättjan klarade han dock sin studentexamen i maj 1888 och på hösten samma år började han studera juridik i Uppsala.

Det gick just inte bättre med de studierna. Efter ett par terminer och avlagd preliminärexamen blev han sjuk. Han anfåktades av en envis huvudvärk, som gjorde honom sömnlös. Någon ro att studera kunde han inte finna.

I kapitlet "Mitt Uppsala", som ingår i samlingen "Liv och läsning", skriver han:

"I grund och botten blev mitt Uppsala enstöringens. --- Jag märkte snart att jag kommit in på orätt spår. Det var inte jurist jag skulle bli utan något annat vad det nu var".

Studentlivet beredde honom inte heller någon ogrumlad glädje:

"Naturligtvis gick jag med i Valborgsmässotåget och naturligtvis var det roligt på första maj och vårfesten. --- Jag glömde framtiden. Mitt skadskjutna jag flaxade med i vårglädjen så gott det kunde; livet hade onekligen sina poänger även för en tjuguarig pessimist."

Några decennier senare – 1925, samma år som han invaldes i Svenska Akademien

– är Bo Bergman åter i Uppsala för att hålla tal till studenterna just vid vårfesten:

”Det är här i Uppsala många av oss för första gången riktigt stodo öga mot öga med sig själva och i undran och bävan åtminstone fingo en aning om vad det innebär att vara människa – och det är detta, menar jag, som vi litet var skulle ha gott av att inte alldeles glömma bort i livet. Det finns så många generaler och grosshandlare och cirkusdirektörer och partikamrater. Det finns så få människor.”

En senare skald, Nils Ferlin har uttryckt samma tanke: ”Det finns så fördömt myck-
et folk och så förtvivlat få människor.”

Ytterligare 20 år senare är Bo Bergman åter i Uppsala – denna gång för att promoveras till filosofie hedersdoktor.

Posten en räddningsplanka

Bo var äldst av tre bröder och hans avbrutna akademiska studier och ovissa framtid

var självfallet ett stort bekymmer för modern, till vilken han stod i ett ömmare förhållande än till fadern.

När umgängesvännen, makens närmaste man och efterträdare, postinspektören Wilhelm Ljungh erbjöd sig att med sina kontakter söka lotsa Bo in i Postverket tog modern emot detta erbjudande med glädje. Det gick också ganska lätt för henne att övertala Bo att ställa upp.

I en uppsats i ”Liv och läsning” – ”Ur mina postala hävder” – berättar Bo Bergman hur han tillsammans med Wilhelm Ljungh begav sig till det gamla posthuset vid Rödbotorget, det dåvarande postala högkvarteret.

”Vi mottogs av sekreteraren på kanslibyrån Mauritz Sahlén, sedermera landshövding i Stockholms län efter en kortare sejour som järnvägsgeneral. Min introduktör höll ett litet speech, av vilket jag inte utan överraskning

Tillsammans med sin fars bästa vän och efterträdare Wilhelm Ljungh begav sig Bo Bergman till posthuset vid Rödbotorget – ”det dåvarande postala högkvarteret” – för att söka, om inte sin lycka, så i alla fall anställning i Postverket.

erfor att jag närde en livlig åstundan att ägna mina krafter åt posten. Om sanningen skall fram, som Falstaff säger, så förhöll det sig snarast tvärtom. Jag hade måst kasta loss från mina studier och befann mig nu på villande hav. Postverket var inte mina drömmars mål; i mina tankar liknade det mer en drunknandes halmstrå. Jag var faktiskt i sjönöd. Jag hade inte lust för någonting efter det akademiska fiaskot, och det fordrades ingen större övertalningsförmåga från min mors sida för att få mig i faderns fotspår. Intet hindrade mig från att gå lika långt som han, förklarade hon. Med min sorgliga självkänedom visste jag att det tyvärr fanns hinder, men det aktade jag mig noga att låtsas om, ty jag ville inte göra min mor bedrövad. Dugde man inte till något annat, så ansågs man alltid duga till murvel eller posttjänsteman på den tiden."

Audiensen tog inte lång tid och efter att ha väntat utanför medan ärendet avhandlades av de båda herrarna, fick Bo Bergman höra av Ljungh att det gått vägen och att framtiden nu låg i hans egna händer. Det råd som Ljungh gav på vägen var att det behövdes tålmod. "Man måste krypa innan man kan gå".

I maj 1892 anställdes sålunda Bo Bergman som extra ordinarie tjänsteman i Generalpoststyrelsen. Förordnandet är signerat av självaste generaldirektören Edvard von Krusenstierna. Ett varningens ord ingick i anställningsformuläret. Anställningen upphör därest Bergman "utan vederbörligt tillstånd eller styrkt laga förfall utöver tre månader från tjänstgöring sig avhåller".

Men det fanns ingen risk att den pliktmedvetne Bo Bergman skulle göra sig skylldig till en sådan underlåtenhet. Han "höll ut", som en litteraturhistoriker uttryckt saken, till sin pensionering 1935, således i 43 år.

Som Per Wästberg betonar i essän "De båda vännerna" var den plikttrogna ämbetsmannainställningen Bo Bergmans fadersarv. Han fick skuldkänslor av att bryta mot vad han såg som sin plikt. Han var

punktlig in i det sista med tackbrev och möten.

En diktare som inte höll ut

En parallell kan dras med en författare av senare årgång, poeten, psalmdiktaren, hederspostiljonen Bo Setterlind. Hans mor var minst lika bekymrad som Bo Bergmans mor för vad det skulle bli av den bångstyrige sonen. Hon såg en räddning i att förmå honom att söka in i Posten. Bo Setterlind uppfyllde motvilligt sin mors önskan, blev antagen till postexpeditörselev 1945 men sade upp sig i januari 1946. Det kändes som en omöjlighet för honom att ägna sig åt ett borgerligt yrke vid sidan av skrivandet, till vilket han hade en obetvinglig lust.

I sina memoarer "Från dörr till dörr" (1983) berättar Bo Setterlind att han under postelevtiden i Örebro skrev ett brev till Bo Bergman och fick ett uppmuntrande svar:

"Jag hade sänt honom ett kort poem i hans egen stil, ett telegram som började:

Lyckan vandrar så skilda stråk,
stannar ibland på vägen,
talar så många språk
och gör människan smått förlägen.

Kort därpå kom tillsammans med ett signerat fotografi av den gamle, fine skalden ett brev med betyget: Den lilla dikten var vacker.

Jag minns att jag tolkade det brevet som ett slags hemlig solidaritetsförklaring, som förgyllde arbetsdagen".

I prejudikatens värld

I Generalpoststyrelsen fick Bo Bergman börja med att "sätta upp" skrivelser i enklare ärenden, vilket dock inte alltid var så enkelt för en novis.

"På mina blyga vädjanden till erfarenheten svarades alltid:

Se efter i prejudikaten! Och så var det att med förtvivlans mod slå i tjocka kalvskinnsluntor,

där det gamla papperet knäppte och knastrade som små torra hänskratt åt en stackars extraordinarie. Prejudikatet hette den allsmäktige guden, tyvärr som de flesta gudar en smula njugg på bönhörelse. Kunde man för ovanlighetens skull inte hitta något prejudikat – det inträffade naturligtvis aldrig i fråga om de enkla ärenden som anförtröddes åt min handläggning – så sänkte sig en stilla förlamning över byrån. Tysta herrar petade naglarna i avvaktan på profettrösten från det allra heligaste, medan den yngsta generationen kastade längtansfulla blickar genom de dammiga fönstren.”

Det här var ingen miljö som Bo Bergman trivdes i och han tog sin Mats ur skolan, flyttade från de högre till de lägre regionerna. Han sökte och kom in på elevkursen för att bli postexpeditör och ”någon gång i ett dimmigt fjärran hamna som postmästare i Hjo eller Vimmerby”.

Bestämmelser att lända till efterrättelse

Från 1893 gällde nya regler för utbildningen av postexpeditörer. Fil dr Erik Engström har i sin avhandling ”Posten måste fram” skildrat utbildningen i Posten årtiondena kring sekelskiftet 1900 och han påvisar att censorn vid postexpeditörsexamen 1892 G F Sandberg, då chef för Postsparbanken, funnit påtagliga brister i undervisningen och sett till att nya anvisningar utfärdats för den praktiska och teoretiska utbildningen. Publikationen – i 10 strikta paragrafer – var döpt till: ”Bestämmelser att lända till efterrättelse för de posttjänstemän, vilka hava handledning av postelever sig anförtrödd”.

I maj 1894 var utbildningen genomförd i dess nya form och Bo Bergman var en av dem som antogs till extra ordinarie postexpeditör.

Det tog lång tid innan det var lönt att söka ordinarie postexpeditörstjänst. Det gjorde Bo Bergman i november 1902, då 244 ordinarie tjänster ledigförklarades.

Samtidigt – för att inte med en gång hamna i Hjo eller Vimmerby – skriver han följande framställning:

”Med hänvisning till bilagda ansökningshandlingar vågar undertecknad härigenom hos Kungl Generalpoststyrelsen framställa en vördsam önskan att i händelse av utnämning till postexpeditör, fortfarande bliva till tjänstgöring placerad vid Stockholms postkontor.”

I tjänst på Östermalm

Den 1 mars 1903 blir Bo Hjalmar Bergman ordinarie postexpeditör i Stockholms distrikt med 1 500 kr i årlig lön och 700 kr i ”tjänstgöringspengar”. Han fortsätter att tjänstgöra på det postkontor han kommit till efter elevtiden – filialkontoret Stockholm 5, först beläget vid Karlaplan, sedan vid Linnégatan och numera vid Nybrogatan. Där blev han kvar till 1909. Hans lön hade då stigit till 3 600 kr.

Året innan anställdes han på Dagens Nyheters redaktion som teater- och litteraturkritiker med 3 000 kr i årslön.

Tiden i postkassan på Stockholm 5 var en pina, skriver Bo Bergman i ”Ur mina postala hävder”. Det var ingen sinekur. Arbetspassen var långa och söndagstjänstgöringen varade från nio på morgonen till nio på kvällen med uppehåll för gudstjänsttiderna.

Men mötet med kunderna kunde ha sina poänger. En dag står hans vittra idol sedan gymnasiståren Carl Snoilsky framför postkassan:

”Han skickade en postanvisning till Tyskland, vill jag minnas, och han fick sitt kvitto och avlägsnade sig lika kyligt förnäm som han kommit. Men efter någon timme uppenbarade han sig igen och beklagade sig i irriterad ton över ett fel som jag begått. Jag kommer inte ihåg vari det bestod, men jag minns att han inte tog någon notis om min ursäkt.

– Min herre får se upp, sa han. Detta ”min herre”, uttalat med en aristokratröst som säkert

inte menade att vara hälften så överlägsen som den lät, träffade mig hårt, hårdare än jag tyckte att jag förtjänade. Jag svalde förebråelsen med någon svårighet och började undra om inte Snoilsky var överskattad som skald”.

Det var på postkontoret Stockholm 5 som Bo Bergman mötte sin blivande maka, postexpeditören Hildegard Hedén. De gifte sig 1905 och hustrun arbetade kvar på Stockholm 5 till 1913, då hon måste sluta på grund av astma. Hon dog 1928.

Så småningom kom Bo Bergman från kassatjänsten till brevbärieriet.

”Därmed inföll min lyckligaste tid i verket. Jag fick med människor att göra, människor innanför disken, de flesta kärngubbar av den gamla hederliga stammen som jag kom förträffligt överens med, säkra och pliktfasta, nobla och originella. I allmänhet umgicks man helt patriarkaliskt. Något ”herr” framför deras tillnamn förekom inte. Nu är det svårt att begripa hur dylikt kunde tolereras, men klasskillnaden mellan över- och underordnade var då ännu orubblig.”

Reklamationer dagen lång

Om sina många år på postdirektionen i Stockholms distrikt, som på den tiden hade sina lokaler i centralposthuset, berättar Bo Bergman inte mycket i sina minnen. Kanske beror det på att tillvaron där var så enformig.

Han tjänstgjorde på en och samma befattning ända fram till pensioneringen 1935. Arbetsuppgifterna bestod i att sköta reklimationsärenden. En sådan befattning fanns på den tiden och även långt senare på var och en av landets sju regionalförvaltningar. Men tjänsten var mestadels en inkörsport för postassistenterna till mera krävande uppgifter. Att behandla reklamationer rörande värdeförsändelser var i allmänhet meningsfullt. Dessa kunde ofta spåras därför att de registrerades och i vissa fall noga bokfördes under ”resans” gång. Värre var det med vanliga brev. Beträffande dessa lät yttrandena från postkontor och postkupper som ingick i en förkommen försändel-

Bo Bergman tillsammans med blivande postmuseichefen Paul Gerhard Heurgren på postdirektionen i Stockholms distrikt. Fotot är taget 1910.

se "via" rutinmässigt: "Om brevet ingått med postkupé X har det vidareexpedierats härifrån till postkontoret i Y via postkupé Z".

Men arbetet med reklamationer av vanliga brev hade dock sin betydelse. Reklamationerna kunde visa på felkällor och – viktigare ändå – leda till att brevtjuvar kunde avslöjas.

Det ingick i förutsättningarna att Bo Bergman inte skulle belastas med för mycket arbete, eftersom både chefer och kolleger visste att han hade viktiga arbetsuppgifter på sin fritid.

I tidningen Postmästaren nr 4/84, där flera artiklar och notiser handlar om Bo Bergman, berättar postinspektören i Sundsvall John Edin att han våren 1934 ofta var hembjuden till Bo Bergmans högste chef postdirektör Ernst Ljunggren. Vid ett tillfälle fick han höra Ljunggren berätta

"med föga dold stolthet, att han hade bland sina medarbetare en medlem av Svenska akademien, nämligen författaren och hedersdoktorn Bo Bergman. Dennes postala insatser var måhända inte av samma slag som hans litterära. De senare ansåg dock på så betydande att han helt i strid med dåtidens tjänstegradstänkande föranstaltade om ett eget tjänsterum åt förste postassistent Bo Bergman, där denne kunde sköta kontakterna med de mera sublima sfärerna i sin bekantskapskrets till vilka bl a hörde prins Wilhelm".

Silhuett som avslöjar

Bo Bergman hade en förmån till. Bara två dörrar till tjänsterummen på postdirektionen var stängda. Den ena ledde till postdirektörens rum, den andra till Bo Bergmans. Bergmans dörr hade en glastruta och genom den kunde hans silhuett iakttas. Det var en oskriven lag att man bara vågade störa med en diskret knackning, om Bergman satt framåtlutad och uppenbarligen var sysselsatt med sina reklamationer. Satt han däremot tillbakalutad eller i upprätt

ställning kunde han tänkas vara försjunken i tankar kring sin diktning eller i teater- eller litteraturkritiska funderingar. Då störde man inte.

Det är dock omvittnat att Bo Bergman, trots att han på sätt och vis höll sig undan, alltid uppträdde vänligt och hänsynsfullt och aldrig högdraget. Han deltog också i uppvaktningar och festligheter, däremot inte i det gemensamma kaffedrickandet på eftermiddagarna.

Hedersledamot i Stockholms Postklubb

På sin ålders höst – i maj 1962 – accepterade Bo Bergman ett erbjudande från Stockholms Postklubb, en anrik kamratförening, bildad 1877 och allttjämt livaktig, att utses till hedersledamot i klubben. Han berättade i sammanhanget att han hade ett tidigt levande minne av faderns kamratliv i klubben. Pehr Bergman var bland de första i medlemskretsen.

I sitt skriftliga svar betonar Bo Bergman att det var en oförtjänt ära:

"Mina postala meriter är ju av det blygsamma slaget. Sanningsenligt måste jag också förklara, att förste postassistenttjänsten inte sysselsatte mina tankar alltför livligt. De befann sig tyvärr ofta på annat håll.

Likvisst bevarar jag så gott som idel angenäma minnen från mina senare år i verkets tjänst, och det tackar jag i främsta rummet välvilliga chefer och goda kamrater för. Arbetsumgänget klickade sällan."

Samtal med Bo Bergman

Som ung redaktör för Postens personaltidning PS gjorde jag 1949 ett försök att få ett bidrag till tidningen av Bo Bergman. Det lyckades inte. Däremot fick jag 14 år senare lov att sända min medarbetare Maja Ehrenstråle, litterärt bevandrad och skicklig skribent, på en intervju, vilket annars sällan beviljades.

Stk 5/5 49

Hö Postassistent Egon Jönsson.

Jag har så få tackar för tid-
ningarna och Törners brev.

Tyvärr är det omöjligt för mig
att lämna det önskade bidraget.
Jag kan inte splittra mitt arbete
på andra saker just nu.

Bo Bergman

Ett första försök från
artikelförfattaren att få
ett bidrag till PS –
Postens personaltid-
ning – misslyckades
men 14 år senare
beviljades en intervju,
som blev öppenhjärtig.

"Jag får väl göra ett undantag för mitt gamla verks räkning", skrev han.

Hur var det då med trivseln eller vantrivseln med arbetet i Posten?

I PS nr 10/63 svarade han:

"Man skall inte överdriva åt någotdera hållet. Man är egentligen inte så lycklig eller olycklig, som man inbillar sig, sa fransmannen de Vauvenargues.

Min känsla av främlingskap i postverket hade sina personliga anledningar. --- Att jag ändå utförde alla dessa arbetsuppgifter under åren gör, att jag själv vågar anse att jag varit plikttrogen.

Nu efteråt kan jag undra hur jag orkade. Jag hade ju inte bara postarbetet utan var också bokrecensent och teaterkritiker. Först var det tjänsten på postdirektionen kl 9–15.30. Så hem till middag och så ofta teatern 19.30. På den tiden hade man minsann inga generalrepetitioner att kritisera utan fick gå direkt efter premiärens slut vid 11-tiden till tidningen. Först vid ett-eller halv två-tiden på natten var jag färdig. Man kunde ju förbereda sig, läsa teaterstycket i förväg och bilda sig själv ett omdöme om hur man tyckte att det skulle spelas. Men – och det är viktigt – en teaterkritiker skall inte vara litteraturkritiker. Han skall kritisera spelet".

Det oregerliga yrket

I en enkät i Dagens Nyheter om författaren och hans arbetsmetod skriver Bo Bergman (16 mars 1949) under rubriken "Det oregerliga yrket" att författaren skriver inte bara vid skrivbordet. Han skriver när han går och står och ligger och inte minst när han är lat.

Bo Bergman betonar att det primära i hans prosa antingen varit en situation som han själv eller någon annan upplevat och vars rötter i personligheten han försöker efterspana eller också ett ofullbordat öde, på vilket han tänkt sig upplösningen ur de givna förutsättningarna.

Även om miljön inte är den postala och personer i noveller och romaner har andra yrken som bokhållare, kamrer, bibliotekarie, bankkassör etc så är det säkerligen många gånger iakttagelser i postyrket som ligger bakom.

Sen debut

I en artikel om Bo Bergman i Postens årsbok 1972 skriver dåvarande budgetchefen i Posten Gösta Elftman, själv poet, bl a om Bo Bergmans väg till målet att bli en erkänd skald. Vid mitten av 1890-talet hade han på sin höjd fått ett tiotal dikter publicerade och den egentliga debuten

skedde först 1903 med diktsamlingen "Marionetterna". Bo Bergman hade då hunnit bli 34 år.

Påpassligt påminner Elftman – för att underlätta förståelsen av Bo Bergmans situation – om vad hans gode vän Hjalmar Söderberg i "Martin Bircks ungdom" skrev om diktandet:

"Den som skall bli diktare, är ingenting alls annat än ett åtlöje för Gud och människor, förrän han redan blivit erkänd och berömd. Därför måste han under alla läroåren hänga en

falsk skylt över sin dörr och låtsas sysselsätta sig med något som människorna anser aktningsvärt."

I "Marionetterna" finns mycket som rymmer hans ungdoms bittra besvikelser, t ex första strofen i Ödesvisan:

Ingen sol i min vrå.
Skyarna ligga tunga.
Världen är hård för gammal och grå,
världen är hård för de unga.
Allt skall man mista,
när kommer det sista
slaget som ödet skall slå?

*I samband med en
uppläsning i radio den
1 november 1960 tog
Ulf Strähle denna
porträttbild av den 91-
årige författaren.*

Obruten skaparkraft

Bo Bergman fick leva ett långt liv. Efter pensioneringen 1935 kunde han helt ägna sig åt skrivandet ända till sista sommaren 1967, vid 98 års ålder. "Semester tar man inte vid mina år", sa han till sin dotter Vera Almer enligt Bengt Liljenberg.

Även om *Posten* "stal" 43 år av hans liv fick han 32 lediga år med obruten skaparkraft. Ännu mer anmärkningsvärt är att hälften av hans verk – 18 volymer – kom ut efter hans 80-årsdag.

Som teaterkritiker i *Dagens Nyheter* verkade han i 34 år. Med tiden kände han att han behövde pensionera sig även på den posten.

När han 1939 skrivit sin sista krönika över det gångna teateråret förmodade han i ett brev till en vän att herrskapet på andra sidan ridån nog kände samma glädje och befrielse som han själv.

Som teaterkritiker var han respekterad för sin opartiskhet. Som allt annat han åtog sig tog han sin uppgift på allvar. Han var kunnig, väl påläst och visade stor respekt för skådespelarnas arbete och han skrev med stilistisk elegans.

Det låg väl i hans karaktär och allmänna livsinställning att han inte lät sig bländas av nya påfund. Han var minst sagt återhållsam i sin bedömning av "modern teater".

Erik Zetterström (Kar de Mumma) träffar då som nu ofta huvudet på spiken. I *Söndagsnisse-Strix* skrev han 13 februari 1929:

"Med kännedom om att Bo Bergman, som är en ordentlig karl, går och lägger sig tidigt, har man tänkt öppna en experimentteater, som skall spela på natten efter de andra teatrarna."

Att recensera litteratur var ytterligare en verksamhet som Bo Bergman ägnade sig åt med fallenhet och energi. Han fortsatte som litteraturkritiker, om än mera sällan, efter fyllda 80 år. Han ansåg i likhet med sin vän och akademikamrat Henrik Schück

att "när man fyllt 80 år ska man hålla käften".

Schück kunde visserligen inte men jag har lättare för det, skrev Bo Bergman i ett brev till sin vän Harald Schiller, kulturredaktör på *Sydsvenska Dagbladet*.

Bengt Liljenberg har upprättat en förteckning över Bo Bergmans bidrag till *Dagens Nyheter* under åren 1918–1967. Det är ett imponerande antal, vissa år över 100-talet.

Som ett bevis på uppskattning i efterhand av de brevbärare som Bo Bergman hade att göra med på Stockholm 5 – enligt det föregående beskrivna som "säkra och pliktfasta, nobla och originella" – medarbetade han flitigt i tidningen *Julpost* med dikter och noveller. Utgivare med den äran – tidningen höll hög litterär och konstnärlig standard – var styrelsen för Postmännens semesterhem.

"Skulden" främsta romanen

På Per Wästbergs fråga vilken roman Bo Bergman själv satte högst blev svaret "Skulden" (1948). Jag recenserade romanen i *Svensk Trafiktidning* nr 51–52 1948. Det sista citatet i denna artikel får bli av mig själv:

"Det är en roman om skuld och skuldkänslor. En gammal dam – den 75-åriga Julia Martell – berättar sitt livs historia och försöker komma till rätta med orsakerna till att hennes liv gestaltat sig så dystert som det gjort.

Den debuterande Bo Bergmans livssyn var mörk och missmodig, men den har ljusnat med åren. Han har accepterat verkligheten som – sin hårdhet till trots – varande former än den skönaste dröm, och människan är för honom inte längre en marionett i ödets händer. Det är denna hans milda, vemodiga och klarsynta människokunskap, som kommer till tals i den fångslande romanen och det i en uttrycksform, som i sin äkthet, klarhet och friskhet röjer mästaren."